

ЦЕНТР ГРОМАДСЬКОГО
ЗДОРОВ'Я МОЗ УКРАЇНИ

Протокол дослідження:

**«Оцінка ситуації щодо дотримання антитютюнового законодавства у
Запорізькій, Кіровоградській, Львівській та Хмельницькій областях»**

Версія 2.0:10.06.2024

Київ 2024

Зміст

СКОРОЧЕННЯ.....	2
ОБґРУНТУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	3
МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ТЕРМІНИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	5
МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
ГЕОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	14
СТВОРЕННЯ ВИБІРКИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	15
КРИТЕРІЇ ВКЛЮЧЕННЯ ТА ВИКЛЮЧЕННЯ.....	17
ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	19
СТРОКИ ВИКОНАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	20
ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ПОЛЬОВОГО ЕТАПУ.....	20
МЕНЕДЖМЕНТ ДАНИХ.....	21
КОНТРОЛЬ ЗБОРУ ТА ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ.....	22
АНАЛІЗ ДАНИХ.....	22
ЕТИЧНІ ЗАСАДИ.....	22
ВИКОНАВЦІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	23

СКОРОЧЕННЯ

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ДУ – державна установа

ЗУ – закон України

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

РКБТ – Рамкова конвенція із боротьби проти тютюну

ТВ – тютюнові вироби

ТВЕН – тютюнові вироби для електричного нагрівання

ЦГЗ – Центр громадського здоров'я

ЗОЗ – Заклади охорони здоров'я

ЦКПХ – центр контролю та профілактики хвороб

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тютюнові та нікотинові вироби негативно впливають на здоров'я людини. Тютюновий дим містить понад 70 хімічних речовин, які можуть викликати рак. Окрім цього, куріння, в тому числі тютюнових виробів для електричного нагрівання, пов'язано з розвитком серцево-судинних захворювань та захворювань органів системи дихання.

За даними ВООЗ, щороку близько 6 мільйонів людей помирають від причин пов'язаних з тютюном, також вмирають 600000 некурців через пасивне куріння. За оцінками ВООЗ вживання тютюну - одна з основних причин смертності та захворюваності, яким можна запобігти. (*WHO report on the global tobacco epidemic 2021: addressing new and emerging products. World Health Organization. 2021*).

У 2006 році Україною була ратифікована Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну. В рамках виконання Конвенції було прийнято ряд нормативно-правових актів, якими заборонено реклама, стимулювання продажу та спонсорство тютюну. Регулюється звільнення громадського простору від тютюнового диму, запроваджено попередження про шкodu куріння на пачках сигарет та в межах інформаційних кампаній, також передбачено збільшення податків на тютюновмісні вироби.

На регіональному рівні проводяться деякі міри щодо контролю за дотриманням антитютюнового законодавства. Однак вплив представників тютюнової індустрії створює значні перепони до виконання чинних законів. Національний звіт України Індексу 2023 демонструє, як у воєнний час представники тютюнової індустрії намагалися відтермінувати введення євроінтеграційних положень Закону №1978, а також здійснювали атаки на норми заборони куріння для кафе, барів і ресторанів. Чинним законодавством передбачена заборона на рекламу тютюнових виробів у точках продажу, однак часто вітрини магазинів та кіосків містять значну кількість рекламного контенту. Також є проблеми із виконанням положень про заборону нелегальної торгівлі тютюновими виробами, продажу тютюнових виробів неповнолітнім тощо.

Неналежне виконання чинних норм призводить до того, що громадяни України не захищені від шкідливого впливу тютюну, а умови для тих, хто хоче відмовитись від вживання тютюнових та нікотинових виробів, є утрудненими. Крім того, за даними регіональних профілів Запорізької, Кіровоградської, Львівської та Хмельницької областей серцево-судинні захворювання, хвороби органів дихання та онкологічні захворювання займають провідні місця серед причин госпітальної захворюваності та

смертності за даними 2022 року, однією з провідних причин виникнення яких є тютюнокуріння.

Дослідження буде проведено на замовлення ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України» в межах впровадження проєкту «Пріоритет охорони здоров'я в питаннях формування та реалізації політики у сфері боротьби проти вживання тютюну» за фінансової підтримки міжнародної організації Vital Strategies, Inc.

Моніторингове дослідження має на меті провести оцінку виконання чинного антитютюнового законодавства в частині, що стосується:

- заборони куріння, вживання та використання тютюнових виробів, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання, кальянів, трав'яних виробів для куріння та предметів, пов'язаних з їх вживанням у визначених законом місцях; наявності наочної інформації, яка сповіщає про зазначені заборони у цих місцях;
- заборони нелегальної торгівлі тютюновими виробами;
- заборони реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів;
- заборони продажу тютюнових виробів, сигарет, тютюну для самокруток, рідин до електронних сигарет (з нікотином або без), які містять смако-ароматичні добавки, вітаміни, кофеїн, таурин добавки, що роблять викиди кольоровими.

Польовий етап дослідження почнеться з 15 липня 2024 року, оскільки після 11 липня 2024 року з обігу мають вийти електронні сигарети та рідини до них з ароматичними та смаковими добавками. Дані положення закону набули чинності з 11 липня 2023 року, але виробники мали можливість повністю реалізувати вироблені товари в межах терміну придатності для споживання, але не довше дванадцяти місяців з дня набрання чинності відповідного положення.

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ТЕРМІНИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета: дослідити та проаналізувати фактичний стан виконання чинного антитютюнового законодавства у Запорізькій, Кіровоградській, Львівській та Хмельницькій областях. На основі отриманих результатів сформулювати рекомендації щодо подальших заходів в частині зниження шкідливого впливу тютюну та нікотину на здоров'я населення.

Завдання дослідження:

1. Провести моніторинг громадських місць (заклади громадського харчування, зупинки громадського транспорту, вокзали, дитячі майданчики, заклади охорони здоров'я) у Запорізькій, Кіровоградській, Львівській та Хмельницькій областях на предмет виконання чинних вимог антитютюнового законодавства.
2. Оцінити фактичний стан виконання вимог законодавства України щодо заборони незаконної торгівлі тютюновими виробами (торгівлі з рук) у Запорізькій, Львівській, Кіровоградській та Хмельницькій областях.
3. Провести моніторинг точок продажу/об'єктів торгівлі на предмет виконання вимог законодавства України щодо:
 - заборони реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів, пристроїв для нагрівання тютюну, електронних сигарет, заправних контейнерів та рідин до них;
 - заборони продажу тютюнових виробів, сигарет, тютюну для самокруток, рідин до електронних сигарет (з нікотином або без), які містять смако-ароматичні добавки, вітаміни, кофеїн, таурин, що роблять викиди кольоровими, у Запорізькій, Кіровоградській, Львівській та Хмельницькій областях.

Терміни проведення польового етапу дослідження: 15 липня – 17 вересня 2024 року.

Замовник дослідження – ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України».

Виконавець дослідження – Запорізький, Кіровоградський, Львівський, Хмельницький обласні центри контролю та профілактики хвороб МОЗ України.

Команда для проведення дослідження

Фахівці ЦГЗ відповідають за підготовчий та аналітичний етапи. Задля якісного проведення дослідження, а також координації процесу, в кожному з регіонів створена команда фахівців, співробітників з обласних центрів контролю та профілактики хвороб МОЗ України. До складу команди мають входити координатор та монітори.

Регіональний координатор – координує проведення дослідження у своєму регіоні.

Монітор – особа, яка проводить моніторинг, відвідує визначені місця, збирає дані шляхом оцінки ситуації на місцях та заповнення анкет. Відповідно до протоколу залучена особа має пройти тренінг по проведенню моніторингу.

Перед проведенням польового етапу дослідження монітори проходять інструктаж щодо методології збору даних та заповнення анкет. В тому числі, мають бути ознайомленими з чинним законодавством України щодо основних принципів та напрямів державної політики щодо попередження куріння тютюнових виробів, зниження рівня їх вживання серед населення та обмеження доступу до них дітей. Монітори будуть забезпечені роздрукованими анкетами та іншими необхідними матеріалами, а також ресурсами для здійснення якісного моніторингу, у тому числі і фінансовими (витрати на відвідування кафе, барів, ресторанів, дорожні витрати тощо).

Передбачено залучення 2 моніторів на кожную область залежно від кількості досліджуваних об'єктів.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Дизайном дослідження передбачається використання невиключеного та включеного методу спостереження, а саме: проведення моніторингу громадських місць (приміщень закладів ресторанного господарства, приміщень та території закладів охорони здоров'я та навчальних закладів, зупинок громадського транспорту, підземних переходів, дитячих майданчиків), нелегальної торгівлі тютюновими виробами та торгівельних точок з продажу тютюнових виробів в частині, що стосується виконання вимог антитютюнового законодавства, зокрема Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення».

Передбачається, що для збору даних моніторингу використовуватимуться спеціально розроблені анкети, які заповнюватимуться моніторами (додатки 2-9, у файлі «Додатки до протоколу дослідження»).

У закладах ресторанного господарства монітори проводитимуть оцінку за принципом «таємний покупець», а на інших об'єктах - за принципом «спостерігач», особливості щодо вибору місць обстежень та особливостей методології також детально описані в **Інструкції щодо проведення моніторингового дослідження** (далі - Інструкція).

Під час проведення моніторингу передбачено здійснення фотофіксації точок, де було зафіксовано порушення з дотриманням вимог чинного законодавства.

У випадку виявлення порушень антитютюнового законодавства монітору рекомендовано зареєструвати відповідну скаргу на онлайн-платформі <https://nosmoking.phc.org.ua/>.

Блок 1. Моніторинг громадських місць

Нормами антитютюнового законодавства відповідно до ст.13 Закону України №2899-IV “Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення” заборонено будь-яке куріння, вживання та використання тютюнових виробів, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, кальянів, трав'яних виробів для куріння та предметів, пов'язаних з їх вживанням у визначених місцях, а саме:

- 1) у ліфтах і таксофонах;
- 2) у приміщеннях та на території закладів охорони здоров'я;
- 3) у приміщеннях та на території навчальних закладів;
- 4) у приміщеннях та на території спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд та закладів фізичної культури і спорту;
- 5) у приміщеннях закладів ресторанного господарства;
- 6) у приміщеннях об'єктів культурного призначення;
- 7) у приміщеннях органів державної влади, інших державних установ, органів місцевого самоврядування;
- 8) у приміщеннях підприємств, установ та організацій усіх форм власності;
- 9) у приміщеннях готелів та аналогічних засобів розміщення громадян;
- 10) у приміщеннях гуртожитків;
- 11) на дитячих майданчиках;
- 12) у місцях загального користування житлових будинків;
- 13) у підземних переходах;

- 14) у транспорті загального користування, що використовується для перевезення пасажирів, у тому числі в таксі;
- 15) на вокзалах та станціях;
- 16) на зупинках громадського транспорту.

Сільські, селищні та міські ради у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці можуть постійно або тимчасово заборонити куріння, вживання, використання тютюнових виробів, електронних сигарет, тютюнових виробів без їх згоряння та кальянів у додатково визначених ними місцях.

У місцях та закладах, в яких куріння, вживання, використання тютюнових виробів, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, кальянів заборонено, розміщується наочна інформація, що складається з графічного знака про заборону куріння і тексту такого змісту: «Куріння, вживання, використання тютюнових виробів, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, кальянів заборонено!».

При обстеженні громадських місць передбачена оцінка на предмет нелегальної торгівлі (детальна інструкція для точок нелегальної торгівлі знаходиться у блоці 2 Інструкції)

Методологія моніторингу закладів громадського харчування

Монітор проводить моніторинг закладу за принципом «таємний покупець», приходять у заклад та робить мінімальне замовлення. Під час моніторингу закладу необхідно відвідати усі приміщення, які доступні для відвідувачів. Монітор повинен вести себе природньо, уникаючи створення конфліктних ситуацій.

Здійснюючи огляд приміщень² закладу необхідно: перевірити, чи курять у закладі сигарети, кальяни, електронні сигарети або системи для нагрівання тютюну; перевірити наявність попільничок та кальянів; оцінити, чи відчувається запах тютюнового диму; подивитися чи є графічні знаки про заборону куріння із текстом: «Куріння, вживання, використання тютюнових виробів, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, кальянів заборонено!».

²Приміщення - будь-який простір, що має дах та обмежений двома або більше стінами чи перегородками, незалежно від матеріалу, з якого створено дах, стіни або перегородки, та незалежно від того, чи є конструкція постійною або тимчасовою, термін наведений у визначенні Закону України №2899-IV «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення»

Перевірити наявність на вході у заклад або у самому приміщенні знаків щодо безперешкодного використання новітніх тютюнових виробів, зокрема ТВЕНів. Обов'язково відвідати у закладі туалет та перевірити, чи курять там, чи є в наявності попільнички або інші предмети, що виконують їх функцію, а також чи є запах тютюнового диму.

Рекомендований час для проведення моніторингу: будні дні з 18:00 до 21:00 та вихідні з 16:00 до 21:00 (з урахуванням коменданської години в регіоні).

Під час візиту монітор повинен оцінити ситуацію та заповнити відповідну анкету, надавши відповіді на всі запитання.

Методологія моніторингу зупинок громадського транспорту

Зупинки мають бути стаціонарно обладнані (лавами та/або урнами для сміття та/або графіком дорожнього руху та номерами маршрутів і розкладом та/або навісом чи іншою спорудою з дахом та стінками для захисту від дощу і вітру та/або пунктом продажу квитків, магазином чи туалетом).

Зупинки бажано обирати з великим пасажирообігом. Монітор проводить моніторинг зупинки за принципом «спостерігач», при цьому необхідно подивитися: чи є на зупинці знак про заборону куріння із відповідним текстом про заборону, чи має місце факт куріння безпосередньо на зупинці. Потрібно обійти зупинку та подивитися, чи є на зупинці та біля неї недопалки, що свідчить про те, що тут курили. Можливо, є спеціально обладнані урни для курців.

Рекомендований час для моніторингу: у будні дні з 7:00 до 10:00 та з 17:00 до 20:00.

Під час моніторингу зупинки монітор повинен оцінити ситуацію та заповнити анкету, давши відповіді на всі запитання (за можливості зробити фото, якщо наявні ознаки порушення).

Методологія моніторингу вокзалів та автостанцій

Монітор проводить моніторинг вокзалів та автостанцій за принципом «спостерігач», але також вступає в контакт з персоналом закладу.

Потрібно оцінити, чи є на території закладу знак про заборону куріння із відповідним текстом про заборону. Він може бути розміщений по периметру або на

будівлі самого закладу. Потрібно обійти територію біля входів та уважно подивитися, чи курить хтось біля входу у будівлю, бажано ідентифікувати потенційні місця для куріння. Якщо встановлено факт куріння, то необхідно зазначити, що саме курять.

Також потрібно зайти в приміщення та звернутися до персоналу з питанням «Де можна курити?». Необхідно також пройти на перон або місце посадки та висадки пасажирів та перевірити чи є там хтось то курить і перевірити наявність знаку “куріння заборонено”.

При огляді зони навколо вокзалу або автостанції, території та приміщення необхідно також звернути увагу на нелегальний продаж ТВ (якщо таке буде помічено - заповнити відповідну анкету додатково до анкети “Моніторинг вокзалів та автостанцій”)

Рекомендований час для проведення моніторингу: будні чи вихідні дні протягом світлового дня.

Під час моніторингу закладу монітор повинен оцінити ситуацію та заповнити анкету, давши відповіді на всі запитання.

Методологія моніторингу дитячих майданчиків

Дитячі майданчики мають бути на відкритому повітрі та обладнані різними об'єктами (спорудами) для дозвілля. Бажано включати великі майданчики, де є велика кількість батьків з дітьми.

Монітор проводить моніторинг майданчика за принципом «спостерігач».

Потрібно оцінити, чи є на майданчику знак про заборону куріння із відповідним текстом про заборону. Необхідно уважно подивитися, чи курить хтось на майданчику. Якщо курять, то в анкеті потрібно зазначити, що саме курять. Також потрібно обійти майданчик по периметру та подивитися, чи є на недопалки, що свідчить про те, що тут курили. Можливо, є спеціально обладнанні урни для курців.

Рекомендований час для проведення моніторингу: у будні дні та вихідні дні з 11:00 до 17:00.

Під час моніторингу дитячого майданчика монітор повинен оцінити ситуацію та заповнити анкету, давши відповіді на всі запитання (бажано зробити фото, якщо наявні ознаки порушення).

Методологія моніторингу закладів охорони здоров'я

Монітор проводить моніторинг закладу за принципом «спостерігач», але також вступає в контакт з персоналом закладу.

Потрібно подивитися, чи є на території закладу знак про заборону куріння із відповідним текстом про заборону. Він може бути розміщений по периметру або на будівлі самого закладу. Потрібно обійти територію закладу та уважно подивитися, чи курить хтось, бажано ідентифікувати потенційні місця для куріння. Якщо встановлено факт куріння, то в анкеті необхідно зазначити, що саме курять. Під час обходу території закладу потрібно подивитися, чи є на землі недопалки, що свідчить про те, що тут курили. Можливо, є спеціально обладнанні урни для курців, або навіть обладнані місця (бажано зробити фото, якщо наявні ознаки порушення).

Також потрібно зайти всередину до закладу. Якщо в ньому є охоронець, звернутися до нього або до персоналу закладу з питанням «Де можна курити?».

Рекомендований час для проведення моніторингу: будні чи вихідні дні протягом світлового дня.

Під час моніторингу закладу монітор повинен оцінити ситуацію та заповнити анкету, давши відповіді на всі усі запитання.

Методологія моніторингу освітніх закладів

Монітор проводить моніторинг закладів (вищі навчальні заклади, професійно-технічні навчальні заклади, заклади загальної середньої освіти) за принципом «спостерігач». Необхідно подивитися, чи є на території закладу знак про заборону куріння. Потрібно дочекатися перерви, обійти територію закладу та уважно подивитися, чи курить хтось, при цьому бажано ідентифікувати потенційні місця для куріння. Під час обходу території закладу потрібно подивитися, чи є на землі недопалки, що свідчить про те, що тут курили. Можливо, є спеціально обладнанні урни для курців, або навіть обладнані місця.

Рекомендований час для проведення моніторингу: будні дні протягом навчального процесу (якщо є можливість дізнатися, коли перерва – то під час перерви).

Під час моніторингу закладу монітор повинен оцінити ситуацію та заповнити анкету, давши відповіді на всі запитання (бажано зробити фото, якщо наявні признаки куріння).

Враховуючи початок проведення дослідження у липні (період канікул), необхідно провести моніторинг освітніх закладів з початком навчального року 2024/2025 (орієнтовно з вересня 2024 року).

Блок 2. Моніторинг місць нелегальної торгівлі тютюновими виробами

Відповідно до чинного законодавства³ зокрема заборонено:

- продаж тютюнових виробів без наявності ліцензії;
- продаж тютюнових виробів без марок акцизного збору чи з підробленими марками цього збору;
- торгівля тютюновими виробами в приміщеннях або на територіях, заборонених законом, або в інших місцях, визначених рішенням відповідної місцевої ради, де роздрібна торгівля тютюновими виробами заборонена;
- торгівля тютюновими виробами з рук.

Такі дії тягнуть за собою адміністративну відповідальність та накладення штрафів.

Принцип відбору осередків нелегальної торгівлі: місця, де потенційно можуть бути виявлені вуличні торговці - підземні переходи, ринки, торгові центри, зупинки громадського транспорту. Буде здійснюватися в межах обстеження громадських місць (ринки, вокзал, автостанції, зупинки, освітні заклади). При відборі об'єктів моніторингу не варто обирати такі, що знаходяться поряд, відстань між ними має бути не менше 100 м. Передбачено обстеження не менше 10 потенційних місць нелегальної торгівлі в кожному районному центрі.

При проведенні моніторингу монітор може зіграти роль покупця (задавати питання продавцю, але не купувати), що дасть можливість уважніше роздивитися товар.

Рекомендований час для проведення моніторингу: у будні дні – з 7:30 до 11:00 та з 17:00 до 19:30; у вихідні дні – з 10:00 до 18:00.

Під час моніторингу точок нелегальної торгівлі монітор повинен оцінити ситуацію та заповнити відповідну анкету, давши відповіді на всі запитання.

³ ст. 21 Закону України №2899-IV “Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення”

ст. 156 Кодексу України Про адміністративні правопорушення

Блок 3. Моніторинг точок з продажу тютюнових виробів в частині виконання вимог антитютюнового законодавства щодо заборони реклами та стимулювання продажу, а також продажу виробів які містять смако-ароматичні добавки

Цей блок має на меті оцінку дотримання чинного законодавства щодо:

- реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються тютюнові вироби;
- продажу тютюнових виробів, сигарет, тютюну для самокруток, рідин до електронних сигарет (з нікотином або без), які містять смако-ароматичні добавки, вітаміни, кофеїн, таурин добавки, що роблять викиди кольоровими.

Законодавством⁴ передбачено заборону реклами, стимулювання продажу та спонсорство тютюнових виробів, пристроїв для нагрівання тютюну, електронних сигарет, заправних контейнерів та рідин для них, зокрема:

- розміщення інформації про виробників у місцях реалізації та поза їх межами;
- продаж у наборі з іншими товарами або послугами;
- відшкодування на придбання або використання;
- надання бонусів, премій, повернення коштів;
- надання права на участь у будь-якій грі, лотереї, конкурсі, події;
- продаж та реклама нетютюнових виробів та послуг, які містять повідомлення або асоціюються з такими виробами або їх виробниками.

ст.10, 10-1 Закону України №2899-IV “Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення”

Також законодавством України забороняється торгівля тютюновими виробами, сигаретами, тютюном для самокруток, рідинами для електронних сигарет з нікотином або без, які містять смако-ароматичні або інші добавки, зокрема:

- сигаретами та тютюном для самокруток з характерним запахом та/або смаком диму;

⁴ ст.16, 16-1, 16-2 Закону України №2899-IV “Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення”

- тютюновими виробами, рідинами до електронних сигарет, що містять вітаміни або інші добавки, які створюють враження, що тютюновий виріб має переваги для здоров'я або призводить до зменшення ризиків для здоров'я, або становить менший ризик для здоров'я, кофеїн, таурин чи інші добавки та стимуляторні сполуки, що асоціюються з енергійністю та/або життєвою силою, добавки, що мають властивості робити викиди кольоровими;
- сигарет та тютюну для самокруток, що містять смако-ароматичні добавки у будь-яких компонентах, таких як фільтр, папір, упаковка, капсула або мають будь-які технічні характеристики, що дозволяють змінювати запах чи смак сигарет, тютюну для самокруток або інтенсивність диму;

Важливо обирати для моніторингу різні мережі супермаркетів та магазинів, оскільки, ймовірно, існує загальна практика в однакових мережевих структурах.

При відборі об'єктів моніторингу не варто обирати такі, що знаходяться поруч (це стосується, насамперед, кіосків). Відстань між ними має бути хоча б 100 м.

Монітори відвідують точки продажу та заповнюють анкети на основі побаченого. Монітору не потрібно спілкуватися із персоналом, натомість необхідно уважно роздивитися зони торгівлі. За необхідності, можливо повідомити що здійснюється дослідження щодо реклами тютюну в пунктах продажу.

Рекомендований час для проведення моніторингу: протягом робочих годин торговельних мереж – зазвичай, з 9:00 до 21:00.

Бажано зробити фото, якщо наявна зовнішня реклама тютюнових виробів або зафіксовано продаж тютюнових виробів, які містять смако-ароматичні добавки.

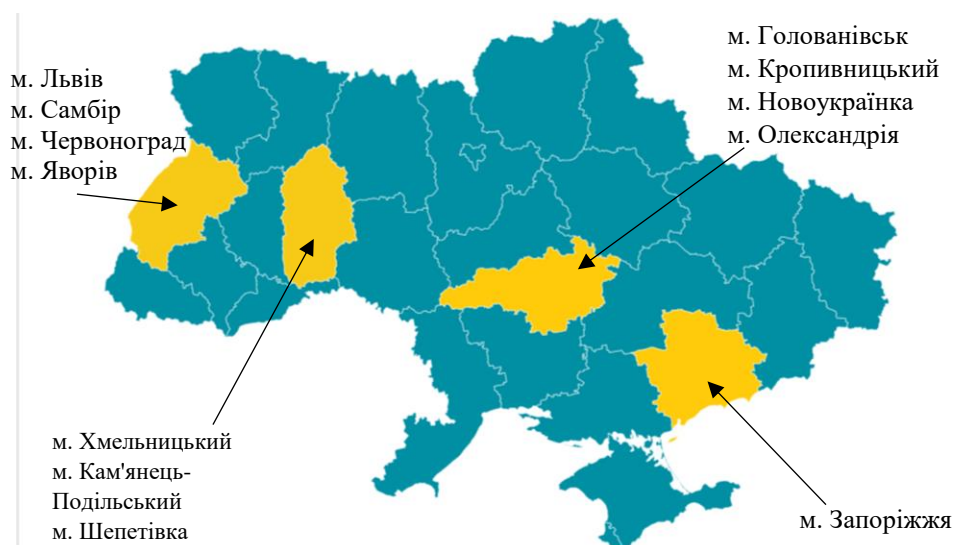
ГЕОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою виконання завдань дослідження буде проведено моніторингові візити моніторами з метою оцінки виконання антитютюнового законодавства відповідно до розробленої методології проведення моніторингу місць, (приміщень закладів ресторанного господарства, приміщень та території закладів охорони здоров'я, зупинок громадського транспорту, дитячих майданчиків), нелегальної торгівлі тютюновими виробами та торговельних точок з продажу тютюнових виробів в частині, що стосується виконання вимог антитютюнового законодавства, зокрема Закону України «Про заходи

щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» у наступних регіонах в обраних районних центрах:

1. Запорізька область (м. Запоріжжя)
2. Кіровоградська область (м. Голованівськ, м. Кропивницький, м. Новоукраїнка, м. Олександрія)
3. Львівська область (м. Львів, м. Самбір, м. Червоноград, м. Яворів)
4. Хмельницька область (м. Хмельницький, м. Кам'янець-Подільський, м. Шепетівка)

Загалом буде проведено моніторинг у 12 містах.

Вибір цих регіонів зумовлений тим, що у 2024 році проєкт підтримує вказані чотири пілотні області з метою розробки та затвердження регіональних стратегій з контролю над тютюном.

СТВОРЕННЯ ВИБІРКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

До генеральної сукупності усіх об'єктів моніторингу належать заклади громадського харчування, зупинки громадського транспорту, дитячі майданчики, заклади охорони здоров'я, освітні заклади, гіпермаркети/супермаркети/магазини/кіоски у 12 районних центрах України (див. у розділі «Географія дослідження»), перелік яких було надано координаторами з обласних ЦКПХ.

Вибіркова сукупність: Відповідно до поданих даних від обласних адміністрацій та загальнодоступних даних буде створено перелік об'єктів, з якого буде відібрана певна

кількість закладів громадського харчування, ЗОЗ, освітні заклади, автостанцій та гіпермаркети кількість яких відповідає даним таблиці «вибіркова сукупність». Враховуючи неоднорідність генеральної сукупності, прийнято рішення щодо використання комбінованої методики створення вибірки, а саме для обласних центрів (Запоріжжя, Кропивницький, Львів, Хмельницький, в тексті далі - обласні центри) буде використана пропорція досліджуваних об'єктів з попередньої хвилі дослідження, для районних центрів (враховуючи відносно невелику кількість об'єктів) - вибірка буде пропорційно зменшена. Загалом буде обстежено більше 10% об'єктів від генеральної сукупності, крім деяких винятків в сторону збільшення (вокзали автостанції, ЗОЗ) вказаних нижче. Вибіркова сукупність буде створена методом механічного відбору, крок відліку визначається співвідношенням обсягів генеральної та вибіркової сукупностей для кожного сайту.

Об'єкти “вокзали та автостанції” будуть обстежені в повному обсязі.

Об'єкти торгівлі ТВ: в містах, з поданих списків яких важко визначити чи проводиться реалізація ТВ в зазначених магазинах, буде передбачено що регіонарний координатор визначає перелік магазинів необхідних для обстеження, відповідно до критеріїв та кількості об'єктів, які необхідно обстежити.

Під час створення вибірки місць торгівлею ТВ проведена фільтрація: заклади які явно не відповідають тим, що можуть бути залучені до продажу ТВ (в назві містять слова які вказують на специфічну продукцію або функцію, як от “м'ясокомбінат”, “молоко”, “аптека”, “риба”, “одяг”, а також відмічені як такі що закриті) будуть вилучені зі списку для відбору об'єктів для створення вибірки.

МАФ (кіоск) буде обстежено в обласних центрах. Оскільки не всі регіони подали дані щодо МАФ (кіоски в яких здійснюється продаж ТВ), або ж подали дані з яких не завжди зрозуміло чи та проводиться розповсюдження ТВ, тому прийнято рішення, що пошук та оцінка МАФ, які торгують ТВ буде проводитись в межах обстеження громадських місць обласних центрів та узгоджується монітором з регіональним координатором із дотриманням бажаної кількості об'єктів, вказаних у вибірці.

В межах дослідження передбачено обстеження громадських місць щодо нелегальної торгівлі: оскільки немає даних щодо визначених об'єктів нелегальної торгівлі, перевірка буде здійснюватися при огляді громадських місць у ймовірних місцях нелегальної торгівлі (ринок, вокзал тощо) і відповідно до інструкцій.

Очікувана кількість обстежених об'єктів - 1204 (остаточна кількість може змінитись під час польового етапу дослідження, зважаючи на військовий стан у країні).

	Запорізька область	Кіровоградська область				Львівська область				Хмельницька область		
		м. Запоріжжя	м. Голованівськ	м. Кропивницький	м. Новоукраїнка	м. Олександрія	м. Львів	м. Самбір	м. Червоноград	м. Яворів	м. Хмельницький	м. Камянець-Подільський
Заклади громадського харчування	50	10	25	15	15	50	15	15	13	50	20	15
зупинки громадського транспорту	50	0	30	10	0	50	10	8	5	30	20	15
Вокзали та автостанції	4	2	3	2	2	8	3	2	1	6	2	2
дитячі майданчики	20	5	6	10	5	15	10	10	10	20	8	5
заклади охорони здоров'я	20	2	10	2	12	10	2	3	1	15	15	5
Освітні заклади	СЗОШ	10	1	10	5	10	10	10	5	10	10	10
	професійні	5	1	5	2	3	5	2	4	-	5	1
	ВНЗ	5	0	5	0	0	5	4	-	-	5	5
Гіпермаркети/ супермаркети/ магазини/	20	15	20	10	15	30	14	10	10	15	20	10
Кіоски (МАФ)	20	-	20	-	-	15	-	-	-	15	-	-
Сумарна кількість об'єктів	204	36	134	56	62	198	70	62	45	171	101	65

КРИТЕРІЇ ВКЛЮЧЕННЯ ТА ВИКЛЮЧЕННЯ

Враховуючи неоднорідність обстежуваних об'єктів до кожного типу застосовано свої критерії включення та виключення, якщо такі передбачені.

Заклади громадського харчування

Відбирається по декілька закладів вибіркоким чином у кожному районі міста.

Виключення: заклади, що належать до однієї мережі, мережі фаст-фудів, таких як «МакДональдс», «Пузата хата», «Здоровенькі були!», «Олів'є», «Дрова» та ін., в яких курити було заборонено і до впровадження закону.

Зупинки громадського транспорту

Зупинки мають бути стаціонарно обладнані (лавами та/або урнами для сміття та/ або графіком дорожнього руху та номерами маршрутів і розкладом та/ або навісом чи іншою спорудою з дахом та стінками для захисту від дощу і вітру та/ або пунктом продажу квитків, магазином чи туалетом).

Вокзали та автостанції

Проводиться моніторинг усіх вокзалів та автостанцій, які є робочими у період моніторингу

Дитячі майданчики

Майданчики мають бути на відкритому повітрі та обладнані різними об'єктами (спорудами) для дозвілля. Бажано включати великі майданчики, де є велика кількість батьків з дітьми.

Заклади охорони здоров'я

Відібрати декілька закладів у різних районах міста. Відбирати можна багатопрофільні чи однопрофільні лікарні, спеціалізовані заклади, заклади швидкої допомоги, санаторно-курортні заклади тощо.

Заклад має бути зі своєю територією навколо.

Освітні заклади

Відібрати декілька закладів у різних районах міста. Відбирати потрібно за принципом: декілька вищих навчальних закладів (до 5), декілька професійних училищ (до 5), декілька загальноосвітніх шкіл (до 10).

Бажано, щоб заклад мав свою територію, а не лише будівлю. Вищі навчальні заклади та профтехучилища можуть бути різного спрямування. Загальноосвітні школи бажано обирати у різних районах міста.

● Блок 2. Моніторинг місць нелегальної торгівлі тютюновими виробами

Місця, де потенційно можуть бути виявлені вуличні торговці (підземні переходи, ринки, торгові центри, зупинки громадського транспорту); об'єкти мають бути розташовані у різних районах міста. Виключення: відстань між об'єктами менше 100 м.

Блок 3. Моніторинг точок з продажу тютюнових виробів щодо виконання вимог із заборони реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів

Точки продажу у різних районах міста на зупинках громадського транспорту (або поряд з ними), поблизу шкіл або навчальних закладів. Обирати для моніторингу потрібно різні мережі супермаркетів та кіосків, оскільки, ймовірно, існує загальна практика в мережевих структурах.

Виключення: відстань між об'єктами менше 100 м.

ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Організаційно-підготовчий етап. Під час цього етапу буде:

- проведено онлайн-обговорення особливостей дослідження із координатором з ЦКПХ;
- сформовано команду з координатора та моніторів;
- визначено точки, в яких має бути проведено моніторинг; розподілено ці точки між моніторами;
- створено онлайн анкету для заповнення на базі SurveyMonkey, та дублікати у паперовому вигляді
- проведено тренінг для моніторів (див. Інструкції щодо проведення моніторингового дослідження).

2. Етап проведення моніторингу:

- монітори відвідують громадські місця (точки моніторингу) та заповнюють анкети на основі побаченого (онлайн-анкети, однак за відсутності доступу до інтернету передбачено резервне заповнення паперового варіанту анкети, який за змістом відповідає електронному); рекомендовано робити фото, відповідно до інструкцій;
- координатор здійснює контроль за роботою моніторів, у тому числі, щодо дотримання ними плану та термінів моніторингу.
- після завершення моніторингу монітори передають заповнені анкети, а також зроблені фотографії (наприклад, завантажують їх на Гугл-диск) координатору для обробки.
- після завершення моніторингу монітори звітують про заповнення онлайн-анкет та проведення обстеження, а також, за наявності, передають заповнені анкети регіональним координаторам, які переносять дані з анкет у онлайн анкету

відповідно до регіону та місця обстеження, а також зроблені фотографії (наприклад, завантажують їх на Гугл-диск) для обробки.

3. Етап обробки та аналізу даних:

- перенесення даних моніторингу в Excel таблицю на гугл-диск(скачування бази з платформи SurveyMonkey);
- аналіз даних, у тому числі побудова графіків та діаграм;
- підготовка описового звіту за результатами проведеного моніторингу;
- перевірка якості фотографій, зроблених моніторами, та їх завантаження у окрему папку на Гугл-диск (всі фотографії будуть пронумеровані, відповідно до запропонованого коду).

СТРОКИ ВИКОНАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Навчання моніторів – до 12 липня 2024 року

Проведення моніторингу – до 17 вересня 2024 року

Аналіз даних, підготовка звіту та презентації – до 25 листопада 2024 року

ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ПОЛЬОВОГО ЕТАПУ

Основний тренінг буде охоплювати наступні теми для моніторів:

- Інформація про мету, цілі та завдання дослідження
- Ознайомлення з алгоритмом дослідження
- Методологія обстеження об'єктів
- Управління ризиками
- Менеджмент даних
- Контроль збору та обробки інформації
- Аналіз даних
- Етичні засади
- Строки виконання дослідження

Персоналу польового етапу буде надано анкети, та посилання на онлайн анкету

За якістю роботи консультантів буде вестися контроль зі сторони головного дослідника.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Враховуючи те, що дослідження проводитиметься в період, коли в Україні триває воєнний стан будуть вжиті відповідні заходи безпеки для монітора під час збору даних.

У випадку, якщо під час проведення моніторингу та аналізу звучить сигнал повітряної тривоги, досліднику необхідно зупинити оцінку та направитись в укриття, розташування якого буде визначено перед тим, як вирушати на аналіз місць які підпадають під дію ЗУ про тютюнопаління.

З метою мінімізації будь-яких соціальних ризиків усім моніторам та координаторам дослідження буде повідомлено назву та контактні дані організатора дослідження для того, щоб вони мали змогу звернутися до нього, маючи будь-які питання щодо дослідження або ж вважаючи, що вони можуть наразитись на небезпеку чи вони якимось чином постраждали в результаті участі/неучасті в дослідженні. У результаті участі в дослідженні не очікується жодних шкідливих наслідків для моніторів.

Переваги для моніторів

Участь у дослідженні передбачає винагороду моніторам за виконану роботу в межах проекту. Крім того, результати моніторингу матимуть високу соціальну значимість для можливості удосконалення заходів, спрямованих на дотримання чинного законодавства, а саме ЗУ «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення». Передбачено, що монітори мають бути забезпечені фінансовими ресурсами для здійснення моніторингу (витрати на відвідування кафе, барів, ресторанів, дорожні витрати тощо).

МЕНЕДЖМЕНТ ДАНИХ

1. Виконавці проекту будуть гарантувати конфіденційність інформації, яка буде отримана під час дослідження. Персоналом дослідження буде підписана згода на конфіденційність (див. Додаток 1, у файлі «Додатки до протоколу дослідження»)
2. Після затвердження аналітичного звіту Замовником дослідження, усі файли дані фотофіксації на будь-яких своїх носіях у консультанта з будуть знищені.
3. Результати даного дослідження будуть представлені в аналітичному звіті в узагальненому вигляді без зазначення адрес місць та назв закладів та установ, перелік яких передбачений у в межах проведеного дослідження.
4. Передбачено що деякі з фотографій отриманих під час дослідження можуть бути додані до звіту але в такому вигляді щоб не можливо було встановити точну локалізацію та назву об'єкта фотографії надані моніторами як підтвердження

проведення моніторингового візиту, фото будуть збережені у захищеному сховищі.

5. Інструментарій та Протокол дослідження будуть узгоджені з Комітетом з питань етики ЦГЗ, який надасть свій висновок про те, що дане дослідження проводитиметься в рамках етичних принципів та з дотриманням прав людини.

КОНТРОЛЬ ЗБОРУ ТА ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ

З метою забезпечення якісного проведення дослідження проводиться контроль його якості, шляхом виїзних моніторингових візитів. За потреби, головний дослідник може контактувати з адміністрацією відібраних ЦКПХ з метою перевірки якості проведення польового етапу дослідження. Крім того, регіональний координатор раз на тиждень звітує перед головним дослідником про перебіг польового етапу, успіхи або проблемні питання.

АНАЛІЗ ДАНИХ

Аналіз буде проводитись особою, яка не була задіяна у польовому етапі дослідження, розподіл функціональних обов'язків між членами команди забезпечує дотримання етичних стандартів при роботі із масивами даних.

Аналіз буде проведено після отримання всіх анкет зібраних у 12 містах відповідно до переліку, дані будуть систематизовані у Excel.

За результатами проведеного дослідження буде написано та підготовлено аналітичний звіт.

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ

З метою дотримання етичних принципів, головний дослідник забезпечить подання інструментарію та протоколу дослідження до Комісії з питань етики ЦГЗ. Дослідження буде розпочато лише після застосування виключення за результатами етичної експертизи.

Для моніторів мінімізовані ризики.

Усі дані дослідження, будуть конфіденційними. Після завершення збору даних та їх передачу Замовнику, монітори зобов'язується знищити фотографії на будь-яких власних носіях після передачі їх до ЦГЗ.

Усі результати дослідження не будуть містити жодних персональних даних (адреси, номери телефонів), однак передбачено зазначення адрес об'єктів дослідження які не є персональними (громадські місця).

Усі цифрові матеріали будуть міститись на захищеному хмарному сховищі та будуть знищенні (видалені) через 3 роки від подання звіту.

Усі зібрані анкети на паперових носіях будуть зберігатись у сейфі та будуть знищенні через 3 роки від подання звіту.

ВИКОНАВЦІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні дослідники:

Марушко Катерина	Розробка вибірки, розробка протоколу дослідження, загальне керівництво та відповідальність за реалізацію дослідження
Олена Нестерова	Координація процесу дослідження, участь у підготовці супровідних документів
Олена Запорожська	Координація процесу дослідження, участь у підготовці супровідних документів
Гриб Наталя	Спів дослідник. Консультант проекту з НІЗ
Чумак Юлія	Консультант проекту з НІЗ Координатор роботи регіонарних координаторів

Регіональні дослідники:

Представники ЦКПХ в регіонах моніторингу (регіональні координатори), які залучені в реалізацію проєкту з контролю над тютюном у регіонах - організатори дослідження в регіонах, координація роботи моніторів на місцях:

1. Мамонтова Зоя Єлисеївна – Хмельницький обласний ЦКПХ
2. Чернуха Ірина – Кіровоградський обласний ЦКПХ
3. Острогляд Катерина – Запорізький обласний ЦКПХ
4. Брезецька Ольга – Львівський обласний ЦКПХ

Монітори - організація та проведення моніторингу